د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

فرهنـــگ

یوولسم ټولګی

فرهنګ - یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

Ketabton.com

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري. پلورل او پېرودل یې په
کلکه منع دي. له سر غړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور ګلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی	دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلـــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو	د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، ګوجـــر دي	پاميـــريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ايمـــاق، هم پشه يان
دا هيـــواد به تل ځليږي	لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سينـــه کې د آسيـــا، به	لکـــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مو دی رهبـــر	وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوين او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤوليتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوين کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په ترتيب او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرليک	مخ
	سریزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې او افسانې	۳
	دويم لوست	کيسې او حکايتونه	۱۱
	دريم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډيز		۱۹
دويم خپرکی	ولسي ادبيات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دويم خپرکي لنډيز		۲۷
دريم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هيواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دريم خپرکي لنډيز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سيمه ييزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هيواد کورنی توکميز جوړښت	۴۳
	يوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتريخوالي او دښمنيو سر چينې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډيز		۵۳

پنځم ځپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	ځپړي کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا، برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم ځپرکي لنډیز		۸۳
شپږم ځپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لیږد را لیږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لیږد را لیږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دځاروېو په واسطه لیږد را لیږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لیږد را لیږد	۹۷
	د شپږم ځپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم ځپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لوبې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبو کې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم ځپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیدم زدانای فرهنګ دوست زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو يادېده، د پېړيو په اوږدوکې د روښانه ملّي اوفرهنګي هويت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي اوفرهنګي هويت عبارت دي له : تاريخ، ژبه، هنرونه، ادبيات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړيو په اوږدو کې زموږ د نيکونو په واسطه ايجاد شوي او دوخت په بهير کې پاخه شوي او وده يې کړې ده .

د دې ملّي اوفرهنګي زېرمو او پديدو له يو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذيبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د يوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کيسې او حکايتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته راغلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بيان شوی دی.

په دويم څپرکي کې ولسي ادبيات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول ياد شوي دي. تاسې به په يقين سره په سلګونو داسې نورې هم په ياد لرئ او هم به يې راغوندې کړئ.

په دريم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصويرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کليو، بانډو، د ښار اوسيدونکو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، د کليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې و اکدارۍ ځرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخوانی کورونه، ختين او ځپر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د ځرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او ښارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې و اسطې د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدريس څخه وروسته تر هرڅه دمخه بايد د خلکو ترمنځ په هر اړخيز ډول سره ملي يووالی او يو موټی کېدل ټينګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوي روحيه ټينګه شي او زده کوونکي بايد زموږ د هېواد د ټولو سيمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختيا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هويت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د يوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سيمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولايتونو او سيمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وياړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعليمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په يقين سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتياوو او ښرنګوالي خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د يوه ګډ ميراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هويت ښرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد ياست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولايتونو او د هېواد د بېلابېلو سيمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مينه لا زياته شي او د هغې د بيا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختيا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوريک اصالت به وساتئ او د غير اسلامي او د غير افغاني عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتيا او د ښوونکي د هدايت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طريقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زياتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی ځپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې ځپرکي موخې

په دې ځپرکي کې به زده‌کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتوا، توکي، مفاهيم او ارزښتونه به وپېژني.

زده‌کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاريخي قدامت باندې پوهه شي، له يوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړيو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده‌کوونکي به د خلکو په تولنيز ژوندکې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکايتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

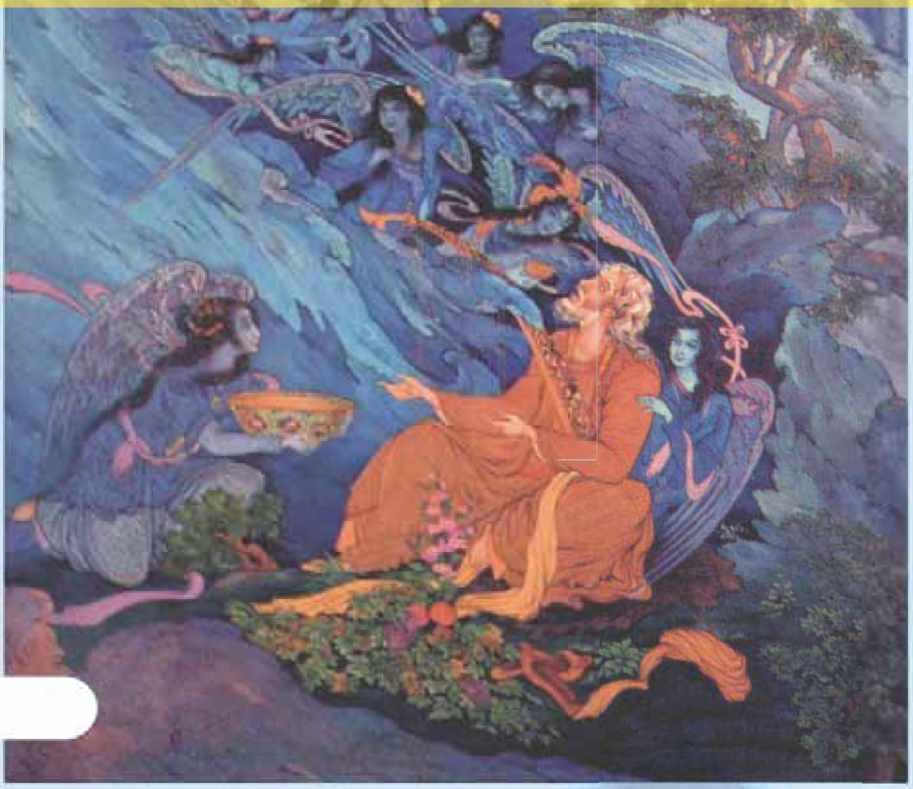

لومړی تصوير

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په یاد مو دي؟

(۲) تصویر

اسطوره: زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو یوه اساسي برخه ده. دغه وګرنیزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خیالونو او تصوراتو محصول دی چې له یوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې یې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خیالي او جوړه شوې محتوا لري او زیاتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاینه کې زیاته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځینې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او یا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزیات شوي وي.

اسطوره د یوه قوم د تاریخي او نا لیکل شوو خیالونو او د هغوی د تاریخي شته والي هنداره او سریزه ده. اسطوره د یوه قوم د ملي او ټولنیزو ارزښتونو بېانونکې ده. داسې چې د کیسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غریزوي او آرماني هېلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غیر عادي ژبه او جوړښت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشناکیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

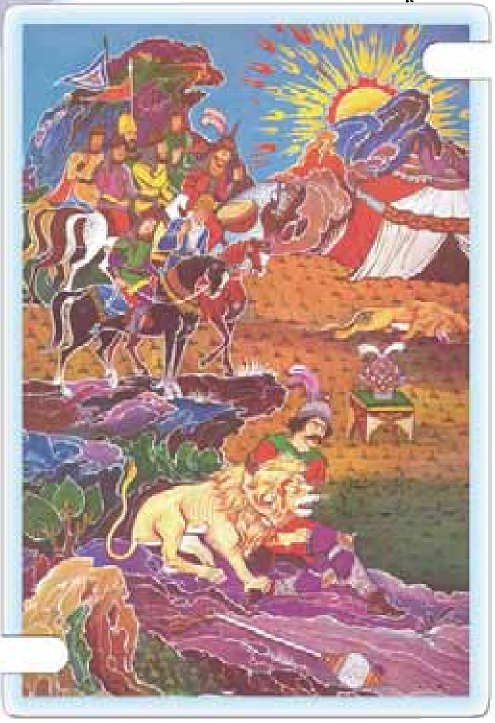

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانوکې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

و، نه و، یو پـاچا و — ناست په دو کانچه و

مـا و وېښت په ډېره — هغه ولـوید په لکـړه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

او په داسې ویناوو او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

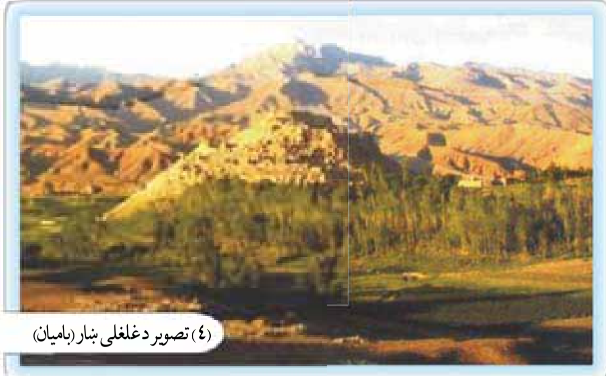

(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

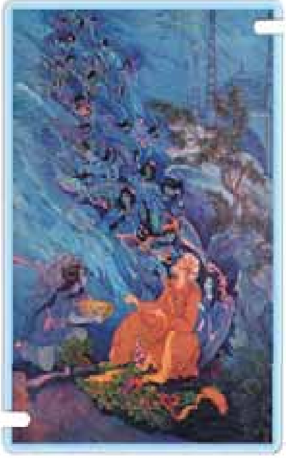

(٥) تصویر

د مرد او نامرد، ورې او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښاروېو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاوو ننني وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنیزې کیسې یا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کیسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوتولې خواوې ښانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخلیکونه او په زړه پورې پېښې تمثیلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردیو، سپین دیو، سیمرغ، د کوه قاف ښاپیرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د یادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنیزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړیکې له یو بل سره بیانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسی، قهر،غوسې، کینې، د دروغو څخه بد ویل کېږي او ښه فضایل او خصلتونه لکه رښتیا ویل، پاک زړه توب، عدالت، مینه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستایل کېږي. باید و وایو چې ځینې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مینې څرګندونه کوي او د مخکنیو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مینې درس راکوي او پندونه ترې اخیستل کېږي.

کله ناکله وګړنیزې افسانې په بېلابېلو ځایونو او وختونو کې په یو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهیر کې یې له یوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې یو له هغوافسانوڅخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قیمت کیسه (افسانه)

و، نه و، غیر له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تیرو زمانو کې یو سړی و، چې د یوه ځنګله په څنګ کې یې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، دیوې. لور نوم یې (زمرت) او د بلې نوم (قیمت) و. قیمت لټه او (زمرت) هوښیاره او خواریکښه نجلۍ وه. د (قیمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور یې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښیاره نه ده.

(قیمت) ته به یې چې څومره نصیحت کاوه ګټه یې نه کوله او له بل پلو به یې له (زمرت) سره کینه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ یې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شیطاني یې ورته وکړه، (زمرت) یې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ویې ویل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې یې خپل مېړه وګوابنه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه یې له ځان سره یوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په یوه ګوښه کې یې پرېښووه. خپل تبر یې را واخیسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر یې په یوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځید، (زمرت) یې په ځنګل کې یوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې یې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اورېدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار یې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تیاره خپره شوه او پلار یې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته یې ولیده چې تبر باد په ونه وهي او پلار یې نشته. ډېره وویرېده، یو خوا بله خوا یې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې یې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تیاره شپه کې روانه وه، آخر یې د ځنګله په یوه ګوښه کې یوه تته رڼا ولیده، ځان یې هلته ورساوه. ګوري چې یوه کوټه ده او په هغه کې یوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه یې ور وټکوله، اجازه یې واخیسته، دننه شوه او سلام یې ور واچاوه. جادوګرې ورته وویل:((علیکم السلام، اې نازنینې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نیمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه یې؟)) زمرت پېښه ورته بیان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ یې ورکړ او ښایې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ویده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې یې اوبه وشیندلې او جارو یې کړ. د سهار چای یې برابر کړ او جادوګرې ښځې ته یې غږ کړ چې: « پاځېږئ چای تیار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ دهنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تیار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او ښایې د غرمې او ښګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې وربانديې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځيده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجی يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلايي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاوو ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميړه ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځا ی کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه راویښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هیڅ کارته یې لاس نه وروړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

«قیمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه راښکته کړ، ګاډي کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډي کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډي کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پر قیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتېدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښتېدلي و و.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې. له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښۍ سره خپل ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتواګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر ځله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیوه فرد او یو قوم هغه تېر یادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کېدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښېدنه محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکایت

وایي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداګر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګاڼو فرمایش ورکړ. سوداګر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سیمې څخه تیریدې، هلته یو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبیه سوغاتونه یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید.

سوداګر د طوطیانو سیل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر خپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه « زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: « هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کښېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره يې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته يې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره يوځای شو.

په ټولګي کې فعاليت

- له زده کوونکو څخه دې يو کس نورو ته يوه کيسه ووايي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کيسې راغلي دي، کوم دي؟ نمونه يې واخلئ.
- په خلکو کې د کيسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه د کيسو پوښتنې وکړي ، هغه دې وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیسو تاریخ دی. دغه ډول حماسي شعر څو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلسفي نظریو او د حیواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شي حماسه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱_ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲_ په حماسي شعر کې خاروي عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳_ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

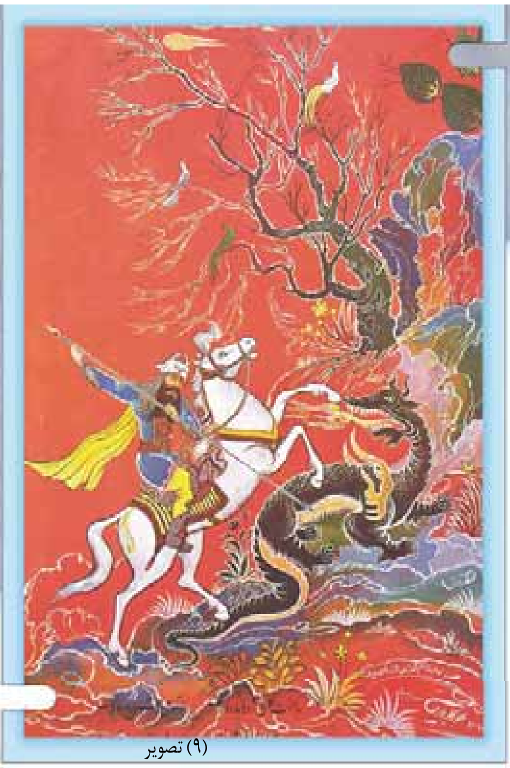

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خيالي موجوداتو څخه وي، لکه: ديوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خيالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفنديار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ويونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګيل ګيميش، د هنديانو مها بهارت، په اوستا کې مهريشت او زامياديشت او د فردوسي د شهنامې لومړی برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤيد شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنيز او لرغوني فرهنګ يوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دوروکې د شاهنامې لوستل زيات دود و.

(۱۰) تصوير، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونوکې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځای يا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مينې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زياترو يې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي وو او خلکو به یې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه ورېږه توټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــر باره اسپـــان ببستند سخت / به سر بـــــرهمی گشت بدخواه بخت
بـــــه کُشتی گرفتـن نهــادنـدسـر / گـــــرفتندهــــــردو دوال کمـــر
سپهـــدار سهـــــراب و آن زوردست / تـــو گفتی که چـــرخ‌بلندش ببست
غمـــی گشت رستـــــم بیازید چنگ / گـــرفت آن ســـر و یال جنگی پلنگ
خـــم آورد پشت دلاور جـــــوان / زمـــانــه ســرآمدنبودش تـــوان
زدش بـــر زمین بر،به کــــردارشیر / بدانست کـــو هم نـمانـدبــه زیـــر
سبک، تیغ تیـــز از میان بـــرکشیـد / بـــرِ پــور بیداردل بـــر دریـــد
بپیچید سهـــــراب و پس آه کــــرد / ز نیک و بد، اندیشه کـــوتـاه کـرد
بدو گفت گـــر زانکه رستـــم تویی / بکشتی مــــرا خیره بـر بـد خـویـی
ز هـــر گونه بودم تـرا راهنمـــــای / نجنبید یـک ذرّه مـهـــرت ز جـای

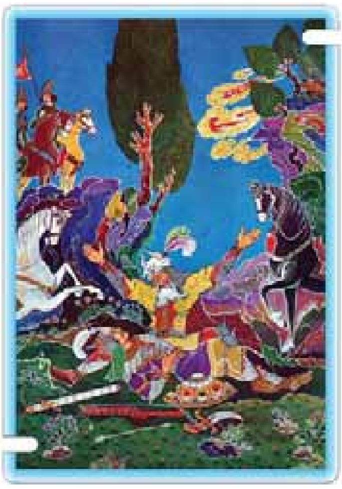
(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشای از جوشنم   برهنه ببین این تن روشنم
به بازوم بر مُهرهٔ خود نگر   ببین تا چه دید این پسر از پدر
چو بگشاد خفتان و آن مُهره دید   همه جامه بر خویشتن بردرید[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ښوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

دويم څپرکی

ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبپاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په ګټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

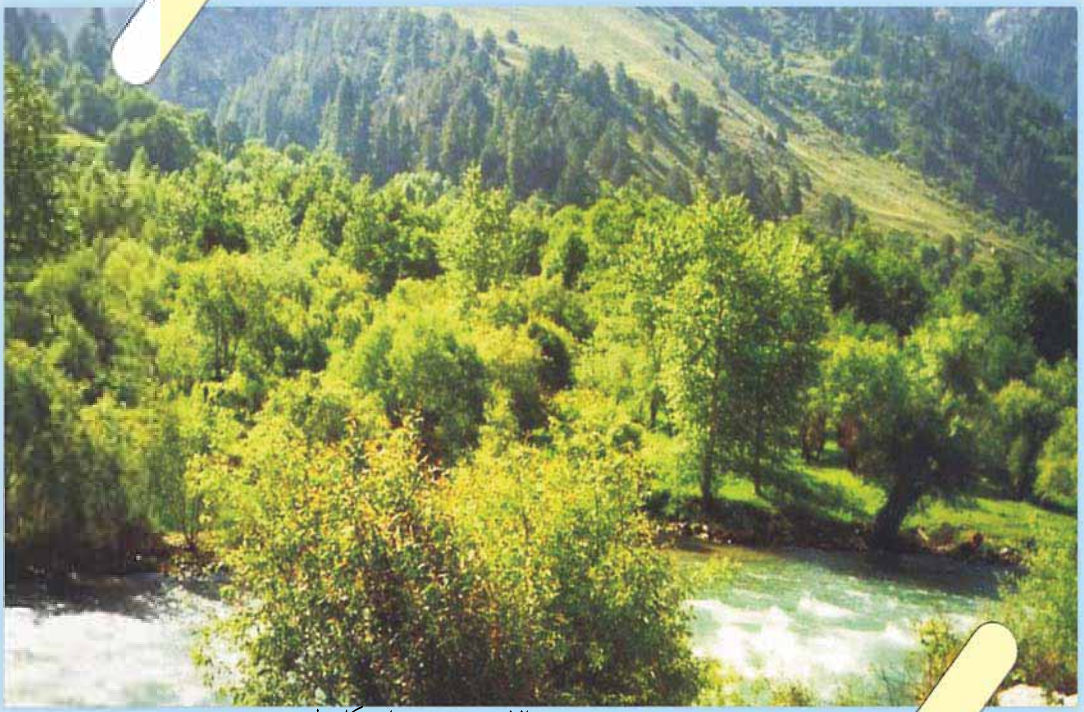

(۱۲) تصوير، د نورستان ښکلې طبيعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بيانوونکي دي چې ځانګړی اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنيو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په ياد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچينه اخيستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مينه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانوونکي وي او ځينو نورو يې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــــونه ډېــر درســــــــره راوړه   زه د اور بــل د پاســه چتــر جوړومه

اصـــيل ګـــلاب راڅـــخــه ورک دی   کـم اصل ګل کـه بـويـوم ډک دي باغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم   چې هر سهار دې په وږيا د يدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي   ته کشمالی يې نور سلام درته کوينه
يادې په خوله کې کشمالي دي   يادې د عطرو په چينه لمبلي دينه

(۱۵)تصوير، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصوير، د پسرلي ګلونه اوسيند

غاټول به ټول اميل به جوړ کړم   د يار ډېاره يې په غاړه ګرځومه
يا د لاله په ګل شبنم دی   يادې د مخ په ستارو خولې راځينه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي   دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل یې نوکران نیولي دینه
زما جانان گل د ریحان دی   پاس په آسمان دی ملایکې یې بویوینه

(۱۸)تصویر، د مرسل گل

(۱۹) تصویر، غوزان (چارمغز)

ستا د ښایست گلونه ډېر دي   څولۍ مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعالیت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ یادې وي خپلو ټولگیوالو ته دې و وایي.

پوښتنې

- د لنډیو زمزمه کول له تنگ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ویلي دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زیاتو لنډیو د زده کولو په خاطر د کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو   ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې دکنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري ګوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزاريې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعنې د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو ربښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواو و باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچی ته ورته دی.

پېښې له لیمڅي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چیچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وایي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښیار دښمن ښه دی.

هوښیار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بویه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگیوالو ته و وایي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځینۍ ژوند او د وینګي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغیزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم ځپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بنو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو ځخه د بيلتون او د وطن دوستی محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جاموکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سیمه ییزو او اقلیمي شرایطو له مخې له یوې سیمې څخه بلې ته توپیر لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګی او واسکټ اغوندي.

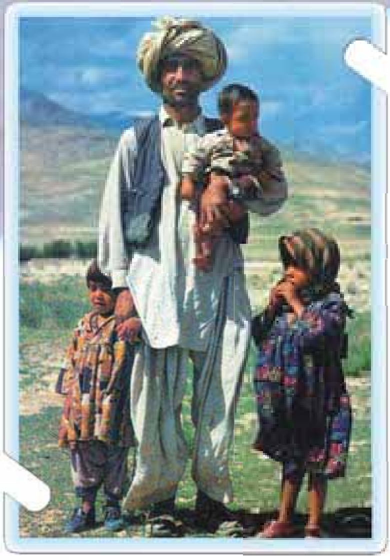
(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

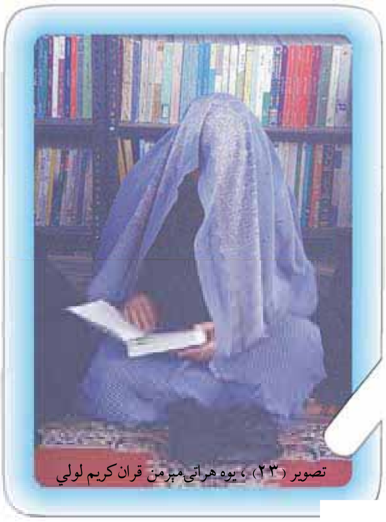
تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لری. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسی اغوندي او په پښتو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوگ، واسکټ او لونگۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې گلدوزي کمیس او لوی پرتوگ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلې گلدوزي شوی (پوچې) هم په پښو ترې.

(۲۶) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصویر، پیخه(قره قلي خولی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) تصویر، ښځې د سودا اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښـــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامــې عبارت دي له: کمیس، پرتوګ، پټو. خو ښـــځې ګلداره کمیس او سپین پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پـــه نامه کمیس او د ښـــوونځیو او مدرســـو نجونې ځانګړې کالي، ســـپین ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښـــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشـــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراســـمو کې ګلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتیاوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانګړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟
د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د ناوې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې وړدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

د زوم کورته د ناوي د وړلو په وخت کې شین رنګي شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلۍ د واده جامو کې

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سيمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصوير

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښودلو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصوير، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت ګڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه ګڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پګړۍ، ، پرتوګ او ګلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير ، دپوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسمو بهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه څنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کېنولو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سرکوي چې هغو ته عرقچیني وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولایت کې د جامو د ټوکر رنګونه زیاتره نیم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپلې سیمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې یې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لویانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې لیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(٤٠)و(٤١) تصوير ونه، جنکی او هلکان په ملی جامو کې

په ځينو سيمو کې د کورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا ځو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانگړي مجلس په ترځ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوې، ښکلې کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترځ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(۴۲) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تړتو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. ورې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکربو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې و وايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي) شوي تارین او وړین ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د وړینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځروکی شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سيمه ييزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنيز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنيکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري او همدارنگه زده کوونکي دې د قومي جرگو ارزښت او د تاوتريخوالي دپيداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصوير، د (نورستان) سيمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جبوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی اوآن ځو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندی کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوابښې او د زوی او ننګور په ژوندکی د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

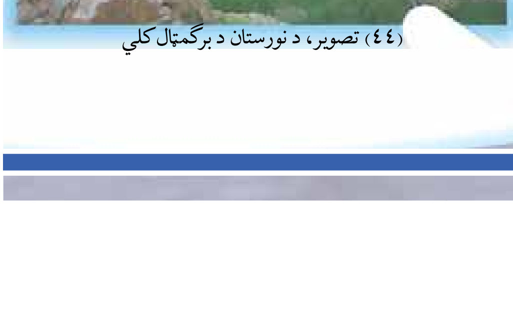
(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنی او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴۵) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېښولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه ګان درلودل، خلیفه ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګڼو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېوادکې څه ډول تاریخي سابقه لري؟
زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بیا په سویلي سیمو کې مرکې او جرگې د قومي او ټولنیزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري . د جرگو غړي تجربه لرونکي سپین ږیری، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، دېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

(٤٨) تصویر، قومي مرکه

د قبیلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرگه گۍ وایي، چې د اړتیا په وخت کې د قبیلو ترمنځ د کوچنیو لانجو د فیصله کولو لپاره جوړېږي.
کله چې جرگه گۍ د یوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بیا د لانجې د حلولو لپاره لویه جرگه راغوښتل کېږي. د دغې جرگې غړي قاضیان، د قوم مشران، نرخیان او نور وي.
په عمومي ډول مرکه یا جرگه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

(٤٩) تصویر، قومي جرگه

۱ـ جرگه گۍ: د جرگو په دې پړاو کې څو محدود سپین ږیري گډون کوي او د

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲_ د مرکې دویم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوری ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وایي.

۳_ پــه دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبــار لري، چې هغې تــه (جرګه) وایي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتیاوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرځ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېــره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشــران، نرخیان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

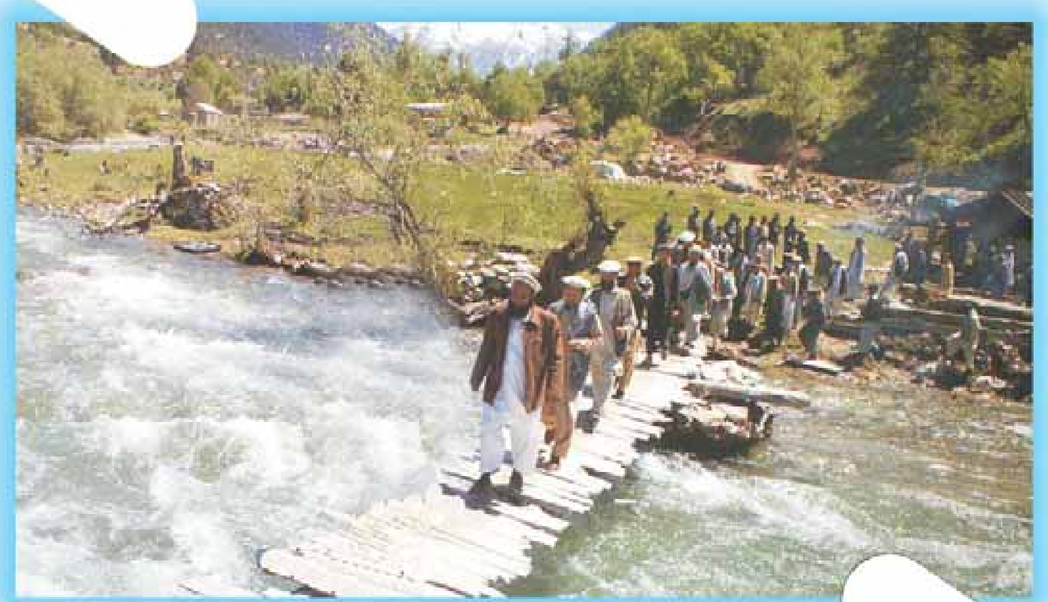

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د کابل ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعـوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هـر زده کوونکـی دې د خپلې سـیمې د واک لرونکو شـخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتريخوالي او دښمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاوتريخوالی او دښـــمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتريخوالی او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت اولاملونه په گوته شي.

۱_ د تاوتريخوالي او دښمنيو ارونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاوتريخوالي او دښـــمنيو يو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انســـان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ســـتونزو د ارضا لپـــاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خـــدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغـــه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورســـره مله شي، ټکرونه او تاوتريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتريخوالی ناڅاپي او غير ارادي دی.

پـــه کليـــو کـــې د تاوتريخوالـــي يو بل لامل د نورو خلكو د شـــتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يـــا د وچكالـــې په کلونو کې د نورو خلكو د حقابې په زور نيونه ده چې

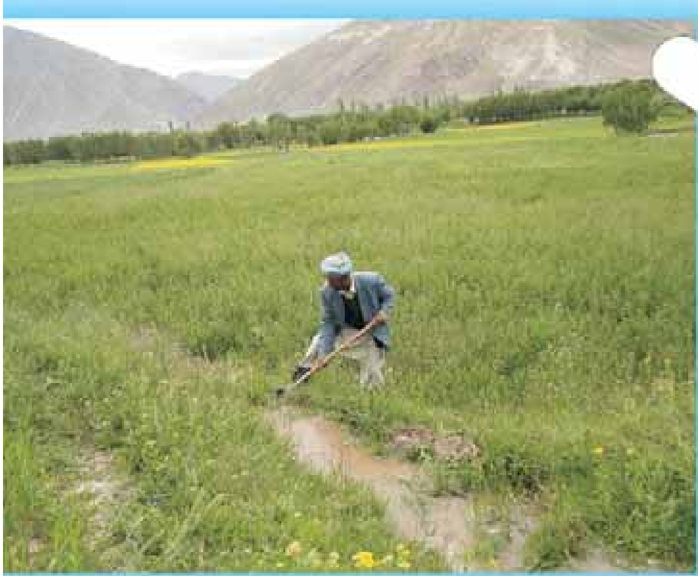

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه وراثت دعوا کوي. يا له هغه سره چې په بڼ يا ځمکه کې شريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سرې ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي او جګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروستيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښاروېو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېواد کې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نو ځکه د کورنيو او قومونو په غېږ اخيستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپين ږيرو، عالمانو او جرګو په پرېکړو او يا د قضايي او حقوقي مراجعو پر پرېکړو باندې قناعت کوي او د جاهليت دورې غير اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

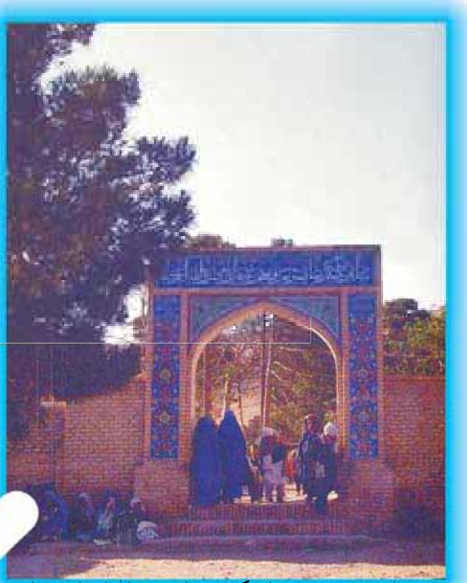
(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو او لامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـاجرې څخه پیل کیږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رسـیږي. کله چې د دواړو غاړو د غوسـې دېگی په خوټیدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضدکار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لږ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هیڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـر د ګلـو کـړه چـې سـیمه دې ګلزار شـي
اغـزي مه کره چې پښـو کې به دې خار شـي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستی دونې تمثیل

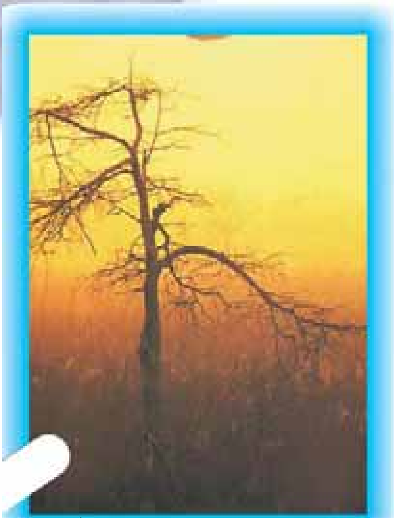

(۵۶)تصویر ددښمنی دونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او دهغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کېږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینې بڼګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغوني سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يارلسم لوست

سمڅې او ختين كورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله كورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد كې د استوګنې ځايونه او د اوسېدنې كورونه ډېر ډولونه لري. ځينې يې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لكه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ كورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سيمو كې دود و او تر اوسه يې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځايونه دي چې لومړنيو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو كې

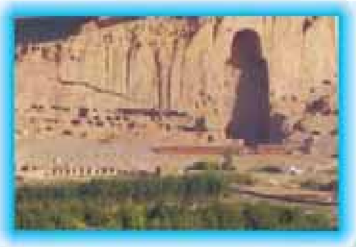

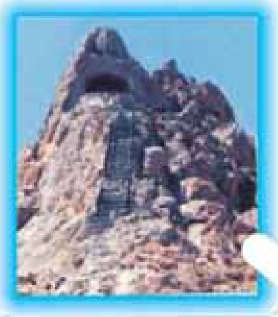

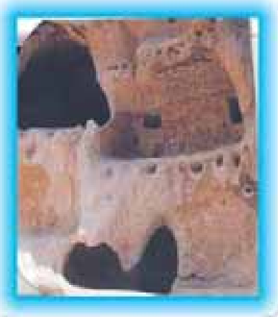

(۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲) تصويرونه، د سمڅو ډولونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې څاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړيږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختې، پوزې، د ونو شاخچې، کڼکې او جارو (کيان او وابښه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخيړوي. هغه کېږي دغه اخيړ ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهيږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بليږي او د اور لوګی دکلونو کلونو

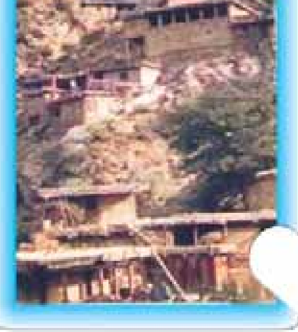
(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونديې کلکوي.

پــه همــدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو ســیمو کې دود لــري چې هلته زلزله او ورېښت زیات کېږي.

په لرګو باندې د پوښــل شــو و کورونو چتونه کله په نقاشي شــویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترســره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې دکابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.

ځینې دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲ـ ګنبدي ختین کورونه

د دغو کورونو د دیوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او خښو څخه کار اخیســتل کېږي. چت یې په ښایســته ډول په خښتو او ختو پوښــل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وایي.

دګنبدي کورونو جوړول یوڅه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږ وي.

د دې کورونو رواقونه په اخیر او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختین کورونه سره له دې چې ابتدایي او ساده دي، ځینې ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمــې او یخنې مخه په ښــه توګه نیسي او د ګرمي او یخنــې د نفوذ او تېرېدلــو په مقابل کې ښه مانع دي.

یعنې هغه کورونه نسبت

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريټي ډول جوړېږي، په اوړي کې یخ او په ژمي کې نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې خټين کورونه دکانکريټي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نیسي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خټينو کورونو نورې ګټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څيزې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکـي دې د هغو بېلابېلـو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېري کورونه

- ستاسو په سيمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زمـوږ په هېواد کـې پر ختينو کورونو سـربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصوير په ليمڅي او ګليم باندې پوښل شوې جونګړه

۱ـ کوډلـه (**جونګـړه**): دغـه کورونـه بزګران له خســو، لرګيو او د لرګيو له خادو ښخه جوړوي.

کوډلې زياتره د پسرلي، اوړي او منې په فصلونو کې د فاليزونو، درمندونو او دښــتې په آزاده هوا کې په ګنبدي يا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ ښېـره: ښېره هم له تاوشــو و (منحني) ډولــه خادو ښخه جوړېږي. ديوالونه يې له مــزو، مزرو او يا له کښکي ښخه جوړوي او سربې په پوزي، کښکي، خسو او اغزو پوښي او ګليم يا لمڅی پرې غوړوي.

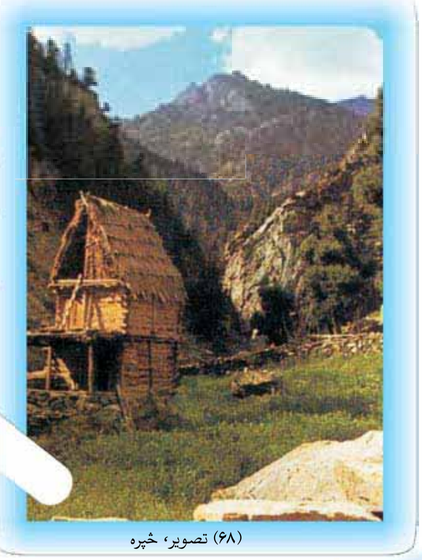

(۶۸) تصوير، ښېره

(۶۹) تصوير، ښېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورخخه جوړوي له کږو شويو خادو، ليمڅي، تغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنۍ څوکې يې په گنبدي ډول سره يو ځای کوي او ترې او شا او خوا يې پوزی د ديوال په ډول دروي. سر يې هم په پوزي تغر او ليمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه يې په (کشيده گليم) او په زونديو ښايسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په تينگو او کلکو رسيو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: د کوچيتوب فرهنگ او دود، همېشنی مسافرت او گرځېدل له يوې سيمې نه بلې سيمې ته او په کېږديو کې ژوندکول زموږ کوچيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

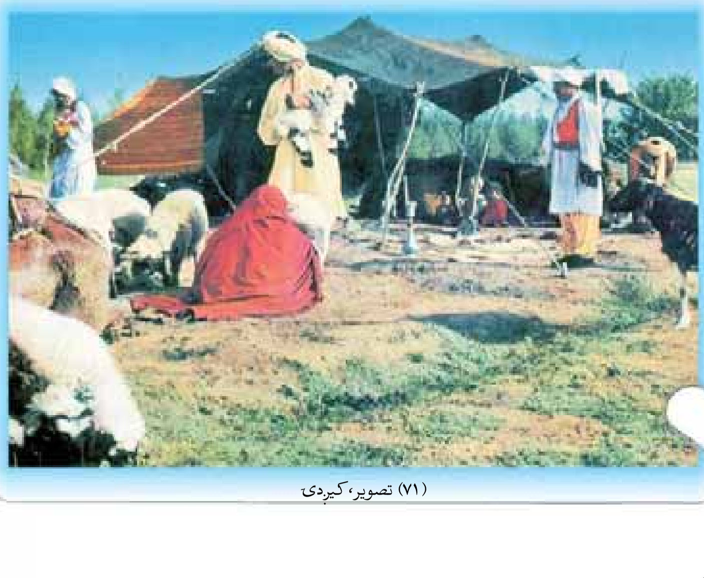

(۷۱) تصوير، کېږدۍ

۵_ خرگاه: يو ډول لويه کېږدۍ يا خيمه) ده چې له ليمڅي څخه جوړېږي. زموږ قرغز هېوادوال يې په پامير (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دايمي کورونه دي.

۶_ خيمه: خيمه هم د گرځنده کوټې يو ډول دی چې په آسانۍ سره درول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانی سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موړو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړې ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه په بانډو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ ـ د لویې جرګې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هېواد ولس مشر د او یا هېوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو مېلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د څېړي کورونو ښېګڼې ووايي:

پوښتنې

- د څېړي او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه څېړي چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د څېړي او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د څېـــري جونګړی او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د څارویو غوجل لیدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره یې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، ښپرې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ _ شپول: له تیږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د څارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د څارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تېږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو دیوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هېڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له تیږې څخه جوړېږي او سر یې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصویر

۲ _ سمڅ : د وریو او وزګوریو (ورغمیو) غوجله ده. د لويې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دربو خواو ته یې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځینې وختونه یې سر په کنکو

(۷۶) تصویر

او لښتو باندې پوښوي.

۳ـ څپره: په هغو سیموکې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، څېرې او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له څپرې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴ـ غوجل: غوجل د څارویو سنتي او پخوانۍ غوجله او د ختو کوټه ګۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنۍ سورۍ نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغوکې وابنه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګي او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

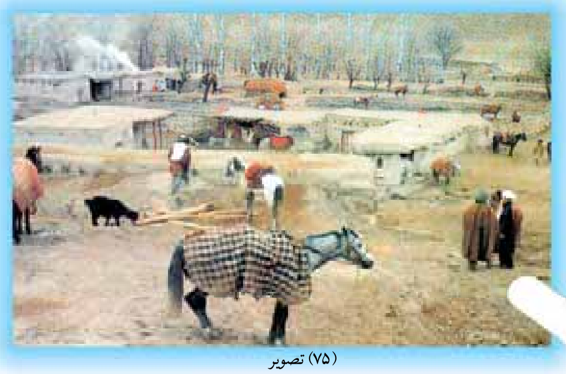
(۷۵) تصویر

۵ـ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وایي.

۶ـ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وبنو نه په ډکو چمنونو کې خړول (پو ول) او څاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د ښارویو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګیو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځینې اړوندې نکتې.

کله چې له ښارویو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پړانګ، شرمښ او د ښارویو د دارلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کیسې ویل کېږي.

د هغه دارونکي لېوه کیسه د خلکو یاده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه یې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، یو پسه یې خوړلی او نورې یې زندۍ کړې او وژلي وو، بیا یې د خولې ا و غاښونو په واسطه راکښلي یو پر بل یې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلی او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ و وهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دودیزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د ښارویو پاکوالی او نظافت او روغتیاساتنه ډېره کمه رعایت کیدای شي. خو نن ورځ په زیاتره سیمو کې لویې طویلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طویلو او ښارویو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نیول کېږي او هم پکې د ښارویو د خوړو کیفیت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ یا د ښارویو د فارم په نامه یادېږي.

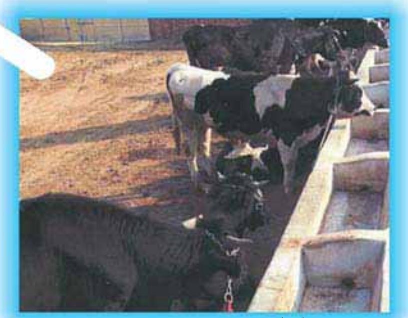

(۷۷) تصویر، د غوایانو فارم

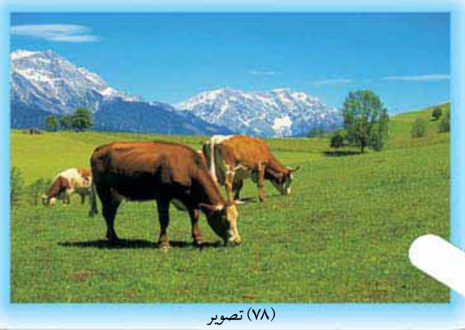

(۷۸) تصویر

(۷۹) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شـــاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شـــرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانګ

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میـــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالـــت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نمونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ســاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانی او معماری فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

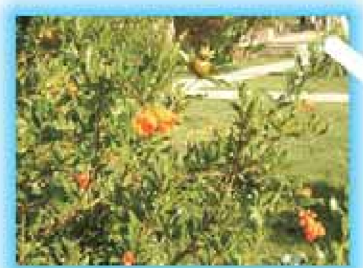

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د سا تنې لپاره لوړې کلا ګانې او ماڼۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه یې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاوو څخه د ساتلو په موخه هلته کېښناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه یې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا ځاري او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

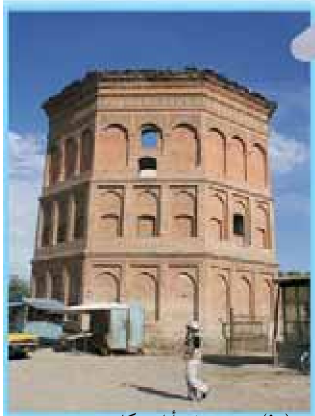

(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاروواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېر ګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د ديوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندينۍ مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د يادونې وړ ده چې د کوترو مالکان يوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعاليت

-زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په ښاو خوا کې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتياوې بيان کړئ!

- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لری؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.
دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او دکاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلوخخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونوځخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.
دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کاری هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیاتره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانی لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه راتاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوماتونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکي ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

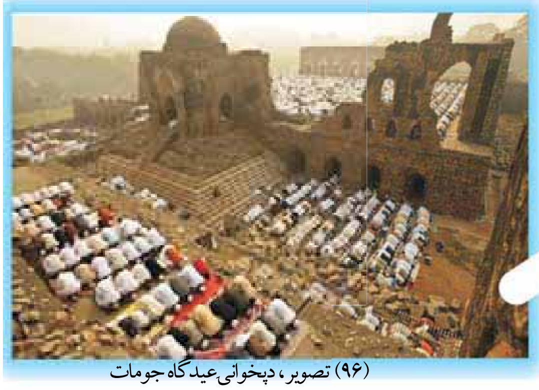
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترخنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یوهم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه دیوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تیره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګړ لري. سوداګر او مسافرین په خونو او دهغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتني

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې دکاشــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســیمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصویر، د خاتون گوهر شاد د گنبدې یوه برخه(هرات)

کاشــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بیلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځینــو جوماتونو یوه ځانگړتیا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځــلا لرونکــي او ښــکلی کار پکې شــوی دی. د هرات جامــع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلگې دي.

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات جامع جومات د کاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره او ښې ساري بېلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني ځلورو اړخونو څخه تر سترګو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

(۱۰۱) د (هرات) د کاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات څخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې څخه په کندهار کې د خرقې مبارکې جومات، په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) آرامګاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نمونه يې واخلو.

زموږ په هېواد کې د کاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې د کاشي کارۍ

(۱۰۳) تصویر، د ګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو یوه اداره او کارخانه شته چې له یوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشیو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندي کولو، پراختیا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاریخي ودانیو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د تولید ټولې چارې د توږلو، تنظیم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ښلي بیروني خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستیو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نیت جوړه شوې او د ډېرو شهیدانو نومونه په کې لیکل شوي دي.

د دغه ماڼیو او کاشي کاریو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفیس ترینو فرهنګي نښو ویاړلې بیلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولایتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصویر، دکاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

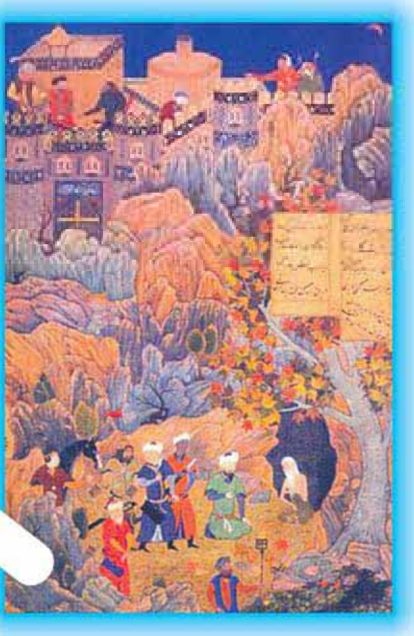

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانوڅخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رســیدلی و. البتــه د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره دوره کې میناتوري

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د دغه هنر لارې تعقیبوي.

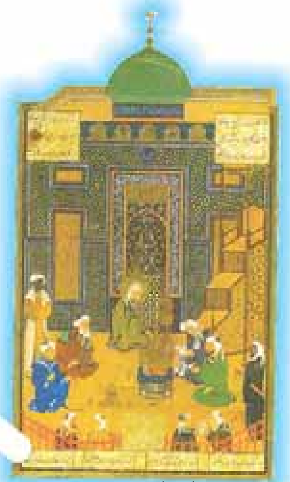

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي.

استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اګر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاګر رسم نګارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

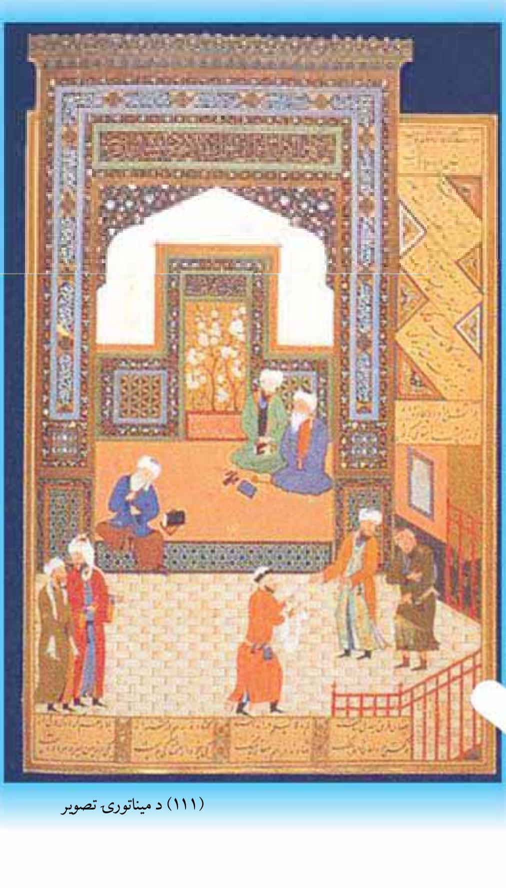

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتوري د هغو آثارو نمونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتوري په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پیژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کاري په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دی خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

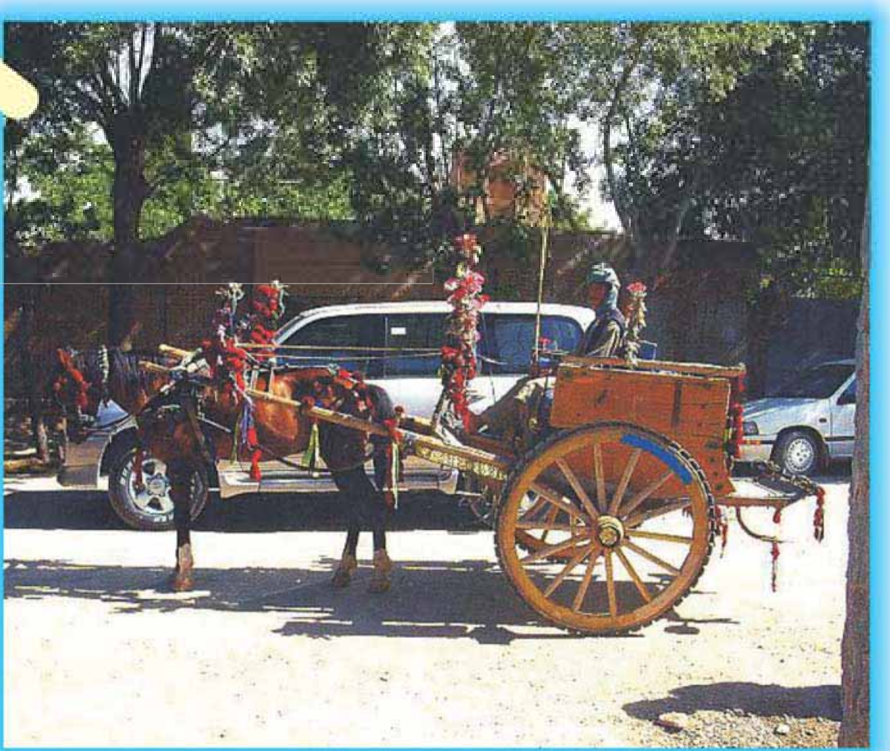

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لیږد رالیږد

- د انسان په واسطه د بار لیږدولو رالیږدولو په اړه څه پوهیږئ؟

د بار او شیانو په لیږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لیږد رالیږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لیږد رالیږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونو کې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سرېو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځیني کلیوال شاوخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلی منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې تړي او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ د بار لېږدونه د کومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ اودایمي مهمې اړتیا په توګه په بېلا بېلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بېلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

۱_ چګینه

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترۍ، وابنه او نورې غلې د لوکولو او رېبلو څخه وروسته یې د کروندې څخه د درمند یا تر کوره په کې لېږدوي.

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیوکندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه د دوو ژغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیاتره غرونه یې تیټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګینه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلیږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تل) او (kema) وایي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوایي زانګو)

په تل کې له خلورو لرګیوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې یې پرمخ میخ شوې دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دواړو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

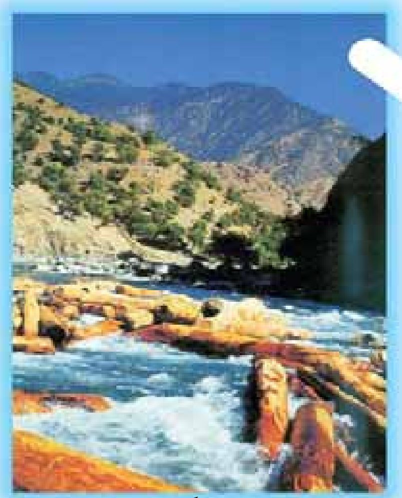

(۱۲۰) تصوير، په سيندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځينو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، يمګان، زرديو، سر غلام او نورو سيمو کې د سيندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسيلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســيمو څخه لاندې سيموته ولېږدوي، هغه په ســيندکې اچوي او د سيند اوبه له خپل بهير سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســيمه کې چې يې وغواړي له اوبو څخه يې د باندې باسي.

۴_ ليک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطينو د پوځي اوسياســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخيسته.

په دې ډول چې يوه کوتره به يې له خپلې ځالې له يوه ښاره بل ښار ته يو وړه او ساتله به يې. د بېلګې په توګه له هرا ته به يې کابل ته کوتره راوړه او کله به يې چې وغوښتل يو مهم اوعاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به يې په کوچني کاغذکې وليکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د ليک وړونکې کوترې تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلوکتابچوکې ولېکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړې؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلوکتابچوکې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څارویو په واسطه لېږد راليږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زموږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد راليږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد راليږدکې له غوایانو،خرو،اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد راليږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

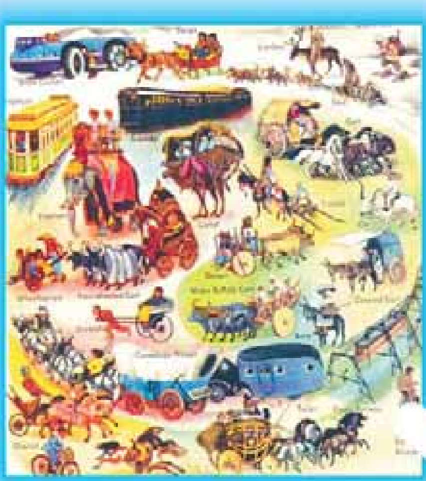
(۱۲۲) تصویر د پېټو د لېږدولو وسیلې

۱ـ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوبنو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، د ګانۍ(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونو کې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

۲_ خر

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلی زموږ په هیواد کې په خرو باندې دود وه او ترننه پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنګ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یو عیب دی او کوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یا لکه په دري ژبه کې چې وايي:

گوش کر بفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

(۱۲۶) تصویر، قچرې

۳_ کچر

کچر د چابکی مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غبنتلی بارورونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلی کې ګټه اخیستې ده او ددې لپاره چې ډېر غبنتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونو کې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنګي قطعاتو کې کار اخېستل کېده. « سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

(۱۲۷) تصویر، دکوچې جنۍ

۴_ اوښ

دچاخبره د دښتو او میرو دغه کښتی د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملګري او مرستندویه ده. اوښ یو قانع ژاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اودنګ ښاروي څخه په بارو ړلو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کينه ناک څاروی دی. د «اوښ کينه» زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېواد په ځينو سيمولکه قرقين، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غاليو سينګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړې ډول يې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شو و کجاوو کې کښېنوي اوله ټنګ ټکور سره يې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سويلي سيموکې دغه دود هم ډېردی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پيل يې داسې دی:

که... جاوې، آشاليلا ورو. آ... آشاليلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ، يا فيل په و اسطه لېږدول کېدې.

دفيل ځانګو هم د هودجونو يو ډول دی.

۵_آس

(۱۲۹) تصوير، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نيزه بازۍ آس، پيګه آس، د سورلۍ آس، يابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخيستل کېږي؛ هغه په ښکلو يراقونو، زين، نقره کوف لجام يا پايه ګلدوزي شوي شال او ياليوشونوباندې ښکلی کوي او ورباندې سورېږي. په کليوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کټُک Katuk آس او داسې نور.

له آس ښخه د ګانې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ښپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ،ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکې دکابل، مزارشریف، هرات،کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به ځوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابښه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپیریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

وايي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شنې عینکې

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۲) تصویر

ور وترلي چې سپين بوس ورته شنه ښکاره شـي او په هغو د شنې رشقې خيال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسـه هم د سـورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډي څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکـې به يې د آسـونو څخه په جګړوکې هم کار اخيسـته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به يې حرکت کاوه .

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسـونو څخه په (چاپار) او پوسـته رسولوکې کار اخيسته؛ داسې چې په هر يام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زين شـوي اوتيار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکـۍ له مخکني يامـه، دې يام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به يې زنګولې ترلې وې، نو غږ به يې له لرې څخه يامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سـپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسـېدو سـره سم به يې له هغه څخه خورجينه آخيسته، د خپل آس پر شا به يې ترله او آس به يې قمچين کړ.

(۱۳۳) تصوير ايلچي

آس به په منـډو پيل کاوه اوخپل ځان به يې په ډېرې چټکۍ بل ((يام)) ته رسـاوه. په دې ډول ټولـو يا مچيانو به لاره په خپلو زين کړو او چمتوشـويو آسونو سـره وهله او د پوسـتې په وړلو کې به ټولو برخه اخيستله او پوسته او نامه به يې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چټکی سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکو ونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالیږد کار کې له ځارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- اوښان په څوډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ځارویو څخه نن سبا په باروړلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنی دنده

- زده کو ونکي دې دکورنی له غړو او نورو مشرانو څخه دځارویو دلېږدرالېږد په کارکې د پخوانې ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

په پرمختللو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرېږنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟

د لېږد او رالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه يې داوه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ او سرعت يې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د ليږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسيله ډېربار يوسي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کراچيوته ټايرونه جوړکړل چې په لومړيوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسی پيدا کړ.

هغه وسايط چې انسانانو تراوسه پورې جوړکړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسايط

زنبيل (يوټاير، دوه ټايره لرونکې) لاسي کراچی، بايسکل، ډول ډول موټرسايکلونه،

(۱۳۴) تصوير، ماهي پر

رکشــا،لوی او واړه د باروړلــو ډول ډول موټرونــه لکه: فلاینګ کــوچ، میني بوس، کاســتر، سروېســونه، والګا،کــرولا، بینز، فیات،فولکــس واګن، لیموزین، ســوزکي، برقــي موټرونه، د اوبــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســایط، زغــره لرونکــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

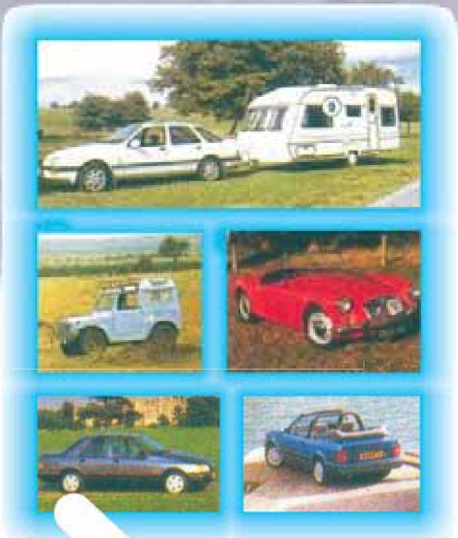

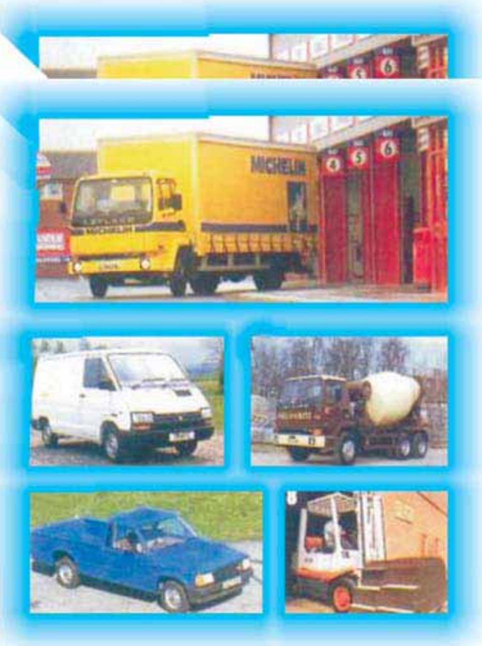

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتي

۳_ هوایي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

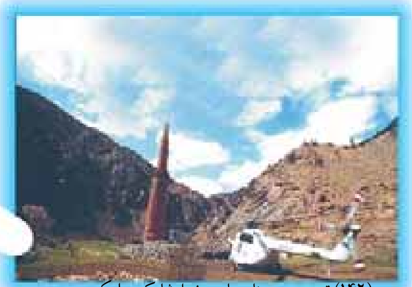

(۱۴۲) تصویر، د منار جام په خواوشاه کې هلیکو پتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګي، لوړ او کړوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د آریانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

هـر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وسـایطو په برخه کـې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیرد رالیږد پرمختللي وسـایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړې دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډیز

په سیمو او هېوادکې د بارونو لېږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځینې خلک پیتې په خپل سـر، اوږه او په شـا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنیو وسـایلو څخه لکه: چیګنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په لېږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانیو د لرګیو په لېږدونه کې د سـیند له اوبو او د خطونو په اسـتولو کې له کوترو څخه کار اخیستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پیټو د لېږد او نقلولو عمده وسـیلې اوس هم ځینې څاروي لکه: غوایي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشـیني وسـیلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنیو وسیلو ډولونه یې لکه موټرونه او یا د هوایي واسـطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسـایط د ژوند چاپېریال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياوو باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديووالي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

ســیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنی جنی د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو!گل چې؟، اله داد، چندری، ســیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډی (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، ســترگه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښــکته رابنویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلی لوبه، ټنډه خره (چړې غوړې)، تیرہ غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښــه ویشتل، دکاني ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوبو موخې او ګټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتیاوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ویشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دستړیاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لگد جنگ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دووډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ ځوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لگد جنگ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سیال ته په جګړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی یې هم شي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او سترې کوونکې ده چې له یو ساعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یو یادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو دګټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبو وهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه يې د سيندونو يا لويو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسـېره د انسـان روغتيا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډير وخت غواړي.

د لامبو وهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لامبووهل

قولاچه، چونګشې(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انترکانتیننتال هوټل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونې ورده چې په تېزو اوبو او ګرداوونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانګړې توګه هغه خوک چې لامبو وهلوکې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي. زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلدي. په ډېرو اوبو او ژورو سیندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې خوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېر شي، دتېرېدو پرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر (قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړیدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر (بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سره ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واترپولکو ونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه ځو متلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېړنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانی یا غېړې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېړنیولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چینکي، مخامخ غیږ او پهلوانی نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چینکي غېړنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- **غېږ په غېږ**

پهلواني یا سیمه ییزې غېړې زموږ د هېواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېړنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېړنیونې توان هم ونه لري، خو د غېړنیونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېړنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېړنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهېر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواوو څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېړنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړي. پهلوانان د دغو غېړو په بهېرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې را کاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

چینکي غېږ نیونې

چینکي غېږ نیونې هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړېنې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېبنو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. څکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي او هغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او نادریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نیولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لیسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبو کې ملي ټیمونه

- زموږ په هېواد کې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله د کرکیټ په حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېوادکې دوډيزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او د کنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټېنس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پرې کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

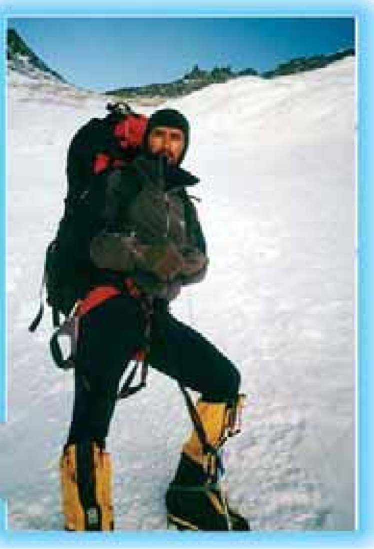

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، ګلولې او دیسک اچول، د ګلف لوبه او نور.

په غرونو کې د ګرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادکې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ييزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

يادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتيا لپاره ګټورې دي، خو ځينې يې روغتيا ته زيان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معيوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېره (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آيا تاسې او يا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتيا لرئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړيوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچينو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنۍ لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستیو لسیزو کې زموږ په هېواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد ځلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او یو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مدال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ تیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هېواد د ځوانانو د فوټبال تیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شو کولی چې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښو لوبو په ترسره کولو، دهیواد په دننه او بهر کې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سړک له لورې هرات او وروسته ایران ته ولاړ. دغه سفرېې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د ترټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه وم څپرکي لنډیز

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دود یزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتی لپاره ډېره ګټوره ده .

غیږ نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، والیبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

۱_ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲ _ پوهندوی دکتور سید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماستري دورې درسي کریکولم، دژبو او ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ .ش کال.

۳_ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴_ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵_ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو د پوهنځی پخوانی استاد.

۶_ د انټرنټ نه تصویرونه

۷_ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږ پرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری _ غویی _ لېندۍ _ مرغومې _ تله _ لرم.

۸_ جانس، د سرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹_ دتنیو کلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلیمي پرینټینګ ایجنسي.

۱۰_ دتصویرونو تهیه او عکاسي، دملي ګالری ، ملي آرشیف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بن، دنوي ښار دانتیک فروشی دکانونه، د پغمان چندل بایي څخه

۱۱_ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان ، رضا نظري آهاري، دډیپلوماسی دتاریخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ .

۱۲_ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندویه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳_ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library